



### ***Presentació***

## ***Ascens i decadència, dos conceptes desterrats, però encara necessaris***

Ricardo da COSTA<sup>1</sup>

Des del final de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) i sobretot amb l'arribada de la *Nova Història*<sup>2</sup> i la *Microhistòria*<sup>3</sup> –i el consegüent oblit d'obres que van marcar (per bé o per mal) la historiografia de la primera meitat del segle XX, com, per exemple, les d'Oswald Spengler (1880-1936), *La Decadència d'Occident* (1918)<sup>4</sup> i Arnold Toynbee (1889-1975) i el seu *Estudi de la Història* (1934-1961)<sup>5</sup>–, els conceptes de *decadència* i *ascens* han caigut en descrèdit com a eina teòrica per analitzar les cultures all llarg del temps.<sup>6</sup> Sobretot perquè el model de raonament *causa/efecte*, considerat molt simplista, ha estat relativitzat en les darreres dècades per la Historiografia.<sup>7</sup>

---

<sup>1</sup> Professor titular del [Departamento de Teoria da Arte e Música \(DTAM\)](#) da UFES; acadèmic corresponent a l'estranger n. 56 de la [Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona](#); membre del Programa de Doctorat [Transferencias Interculturales e Históricas en la Europa Medieval Mediterránea](#) de l'[Escola Internacional de Doctorat](#) de la [Universitat d'Alacant \(EIDUA\)](#). *Website:* [www.ricardocosta.com](http://www.ricardocosta.com). *E-mail:* [ricardocosta1962.rdc@gmail.com](mailto:ricardocosta1962.rdc@gmail.com).

<sup>2</sup> LE GOFF, Jacques e NORA, Pierre (dir.). *História: novos problemas*. Rio de Janeiro: Francisco Alves, 1995; LE GOFF, Jacques e NORA, Pierre (dir.). *História: novos objetos*. Rio de Janeiro: Francisco Alves, 1995; LE GOFF, Jacques e NORA, Pierre (dir.). *História: novas abordagens*. Rio de Janeiro: Francisco Alves, 1995.

<sup>3</sup> GINZBURG, Carlo. *El queso y los gusanos. El cosmos, según un molinero del siglo XVI*. Barcelona: Muchnik Editores, 1981; LEVI, Giovanni. "Sobre a micro-história". In: BURKE, Peter. *A Escrita da História: Novas Perspectivas*. São Paulo: Editora da UNESP, 1992. pp. 133-161.

<sup>4</sup> SPENGLER, Oswald. *The Decline of the West*. New York: Oxford University Press, 1991.

<sup>5</sup> TOYNBEE, Arnold J. *A Study of History*. London: Oxford University Press, 1948.

<sup>6</sup> "Repousando no postulado implícito de um equilíbrio ideal das civilizações (o apogeu) cujo contrário seria a decadência, tal modo de pensamento reflete uma concepção dos sistemas vivos que foi abandonada hoje em dia: o apogeu de uma sociedade corresponderia a um recuo para seus próprios valores, enquanto a decadência corresponderia à perda da unidade da civilização." – DUMOULIN, O. "Decadência (Noção de)". In: BURGUIÈRE, André. *Dicionário das Ciências Históricas*. Rio de Janeiro: Imago Editora, 1993, p. 215.

<sup>7</sup> TERESA BONNET, María. "[La narración histórica en la teoría de Paul Ricoeur. Fragmentos de un debate](#)". In: *e-k@tina. Revista electrónica de estudios latinoamericanos*, vol. 3, n. 12. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, julio-setiembre de 2005, pp. 47-67; MENDIOLA, Alfonso. "[La inestabilidad de lo](#)



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*  
*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*  
*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*  
*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026  
ISSN 1676-5818

Les (múltiples) interpretacions del Passat també pateixen l'adhesió entusiasta (i acrítica, o incompresa) dels historiadors del segon i tercer nivell a les modes acadèmiques. Tot i que els seus principals defensors han creat obres innovadores que han aportat noves maneres d'analitzar el temps –com les que pertanyen a l'*Escola dels Annales* (1929-)<sup>8</sup> o la notable historiografia italiana encapçalada pel reflexiu Carlo Ginzburg (1939-)<sup>9</sup>–, el (mal) hàbit de sempre minimitzar les aportacions teòriques prèvies ens dificulta l'absorció del millor que ens poden oferir les teories.

Però la constatació de *l'ascens* o *declivi* de les cultures al llarg de la Història continua sent perceptible per als estudiosos, especialment aquells que es dediquen a estudiar fenòmens històrics a llarga durada (*longue durée*)<sup>10</sup>, I, en particular, la necessitat de respondre analíticament als moments de transformació, lenta, molt lenta o revolucionària, dels sistemes polítics i econòmics, una de les preguntes històriques més difícils de respondre (i ja formulada a l'Antiguitat per Aristòtil): “Per què?”<sup>11</sup>

Naturalment, aquest [volum 42 de \*Mirabilia Journal\*](#) no pretén respondre a aquest debat, profund i intens, sinó recordar l'existència i la perplexitat contínua que encara provoquen els declivis culturals de les civilitzacions, sobretot tenint en compte que, a principis del segle XXI, estem precisament passant per –sembla– un d'aquests moments històrics a Occident.<sup>12</sup> A més, després d'aquestes últimes dècades de crisis en la

---

[real en la ciencia de la historia: ¿argumentativa y/o narrativa?». In: \*Historia y Grafía\*, 2005, \(24\), pp. 93-122.](#)

<sup>8</sup> BURKE, Peter. *A Escola dos Annales (1929-1989). A Revolução Francesa da Historiografia*. São Paulo: Unesp, 1991.

<sup>9</sup> GINZBURG, Carlo. *Olhos de Madeira. Nove reflexões sobre a distância*. São Paulo: Companhia das Letras, 2001; GINZBURG, Carlo. *O fio e os rastros. Verdadeiro, falso, fictício*. São Paulo: Companhia das Letras, 2007.

<sup>10</sup> O tempo quase imóvel do movimento mais profundo das marés. BRAUDEL, Fernand. *O Mediterrâneo e o Mundo Mediterrânico na época de Filipe II*. Lisboa: Publicações Dom Quixote, 1995, vol. I, p. 25-26.

<sup>11</sup> *Física* II, 3; *Metafísica* V 2, 1013 b 4-6. Ver FALCON, Andrea. “[Aristotle on Causality](#)”. In: ZALTA, Edward N. & NODELMAN, Uri (eds.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2023 Edition).

<sup>12</sup> CANTERA MONTENEGRO, Santiago. *La crisis de Occidente. Orígenes, actualidad y futuro*. Madrid: Editorial Sekotia, 2020; TODD, Emmanuel. *La derrota de Occidente*. Madrid: Ediciones Akal, 2024.



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*  
*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*  
*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*  
*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026  
ISSN 1676-5818

Història<sup>13</sup>, és intel·lectualment saludable suggerir als lectors la possibilitat d'utilitzar aquests conceptes, sempre amb moderació i prudència. Al cap i a la fi, el paper de la Història i dels historiadors continua sent similar al d'un jutge<sup>14</sup>, ja que, sense intentar arribar a una conclusió sobre allò que s'analitza, la funció de la Història es perd en gran mesura.

Per això, sense pretensions, oferim alguns articles d'experts i doctorands que han estat disposats a analitzar els seus temes de recerca amb aquest enfocament teòric, des de la Roma imperial, amb la *filosofia estoica* de Sèneca *el Jove* (4 aC-65 dC), fins als límits de les lectures marxistes de Baruch Spinoza (1632-1677), incloent-hi, més remotament en el temps (com és l'abast cronològic de *Mirabilia Journal*), com Sant Agustí (354-430) va rebre la *Quarta Bucòlica* del poeta Virgili (70-19 aC); l'exemple literari (medieval) de Walther von der Vogelweide (1170-1230) com a cim de la poesia lírica de *Minnesang* en la tradició occidental; la *metafísica de l'ésser* i l'apogeu de l'*Escolàstica* amb Sant Tomàs Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274); una transcripció per al portuguès d'una conferència de **Júlia Butiñà** presentada al *XXIX Simposi Internacional sobre Transferències Interculturals, Educació, Variació Lingüística a la Mediterrània, de la Innovació al Cànon*, a La Nucia, Alacant, l'abril de 2026, quan va fer un resum d'un altre parlament que va impartir al març al Vaticà, per presentació del llibre *Enchiridium Theologicum Lullianum*<sup>15</sup>; com Sant Agustí va absorbir la *tradició hermètica* –i la va criticar– en la seva obra *La Ciutat de Déu*, és a dir, com la va incorporar a la seva visió teleològica de la Història: que els esdeveniments es produeixen segons un pla lineal guiat per Déu; el conjunt decoratiu de la *Grande Galerie*

<sup>13</sup> COSTA, Ricardo da. “Os novos desafios do *Fim da História*”. In: *Revista Farol n. 13* (2015), pp. 157-166.

<sup>14</sup> Fa uns anys, Carlo Ginzburg (1939-) va cridar l'atenció sobre la importància de tornar a l'estudi de la Retòrica clàssica per tal de retornar a les Humanitats els conceptes de *Veritat* i *Prova*, i així combatre el *relativisme escèptic* que regna en el panorama intel·lectual. Ginzburg va assenyalar que mai no hi havia hagut una distància tan gran entre la reflexió metodològica i la pràctica historiogràfica, entre els que pensen en Teoria i els que realment “s'embruten les mans” i treballen amb textos d'època: les fonts primàries. Cal rescatar l'estudi de la Retòrica per restituir a la Història l'estatus d'*investigació judicial del Passat*. GINSZBURG, Carlo. *Relações de força. História, retórica, prova*. São Paulo: Companhia das Letras, 2002.

<sup>15</sup> GAYÀ ESTELRICH, Jordi (ed.). *Enchiridion Theologicum Lullianum* (coordinació de la traducció: Julia Butiñá Jiménez). Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos (BAC), 2024.



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*

*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*

*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*

*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026

ISSN 1676-5818

de Versailles (1678-1684); l'Art de Nicolas-Antoine Taunay (1755-1830) com el punt àlgid de la *pintura de gènere* en els darrers moments de l'Antic Règim (1772-1787).

\*\*\*

Fem, doncs, un breu resum dels articles publicats. El tema inicial del volum, escrit per **Júlia Butinyà i Jiménez** ([UNED](#)) i **Ricardo da Costa** ([UFES](#)), tracta la decadència de l'estil literari com a símptoma de la decadència de l'ànima, en la filosofia de Sèneca. **Fábio Frohwein de Salles Moniz** ([UFRJ](#)) i **Israel Matheus Siqueira Santos** examinen la recepció agustiniana de la *Quarta Ègloga* de Virgili com un cas privilegiat per entendre la relació d'Agustí de Hipona amb el seu passat pagà i amb la seva educació clàssica.

L'article de **Beatriz Passamai Pereira** presenta un dels trobadors medievals més il·lustres, l'arquetip del *Minnesänger*, Walther von der Vogelweide, així com una breu revisió del moviment trobador de parla alemanya, el *Minnesang*. A partir d'informes de diversos autors i observacions de cançons d'aquest trobador, la seva proposta és senzilla: familiaritzar el lector amb la poesia lírica teutònica d'aquest important període, destacant la seva rellevància, l'apogeu de la tradició literària medieval a Occident.

**Manuel Ortuño Arregui** ([Universidad Católica de Valencia San Vicente Mártir](#)) analitza l'opuscle *De Ente et Essentia* de Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274) com una de les matrius ontològiques absolutament fonamentals per a la configuració de la tradició intel·lectual d'Occident. La introducció de la distinció real entre *essentia* i *es* representà una reformulació decisiva de la metafísica aristotèlica, en desplaçar l'eix de la reflexió des de la *substància* cap a l'*acte de ser* (*actus essendi*). Examina encara com aquesta estructura permet abordar la tensió entre la finitud del que s'ha creat i la necessitat d'un fonament absolut (*Ipsum Esse Subsistens*), la projecció d'aquesta síntesi a la *Segona Escolàstica Espanyola* (especialment a l'Escola de Salamanca) i el gir de Francisco Suárez (1548-1617), el *Doctor Eximius*, com un moment de transició cap al racionalisme modern.

Tot i que **Júlia Butinyà i Jiménez** ([UNED](#)) no necessita presentació, la publicació d'aquesta obra és, m'atreveixo a dir, un dels punts àlgids de la seva prolífica carrera intel·lectual, no només perquè retorna, amb Ramon Llull, als orígens filològics del *català*



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*

*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*

*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*

*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026

ISSN 1676-5818

*antic*, sinó sobretot perquè ofereix al públic acadèmic mundial un altre compendi de les seves obres medievals, des d'una perspectiva teològica, però també renovada amb la seva mirada contemporània, cosmopolita, oberta al nostre temps i també suggeridora per a la posteritat. El seu plantejament interpretatiu, *interdisciplinari*, recorda la trajectòria d'un altre gran mestre català, **Pere Villalba i Varneda** (1939-), així com el *rigor metodològic* de **Fernando Domínguez Reboiras** (1943-), establint així definitivament el seu lloc en aquesta majestuosa *tríada olímpica hispànica lul·liana*.

L'article de **David Pessoa de Lira** ([UFPE](#)) analitza la recepció d'Hermes Trismegist per part d'Agustí d'Hipona a la seva obra *De Civitate Dei* (8.23-24), especialment pel que fa a la interpretació d'Asclepi i la noció de *deos facere*. En el seu estudi, **Lira** investiga com Agustí transforma Hermes en un testimoni involuntari de la destrucció de la religió egípcia i la falsedat de la idolatria pagana. La seva interpretació destaca la *tensió hermenèutica* produïda per la lectura d'Agustí d'*Asclepi* 37, en particular la conjunció *quoniam*, interpretada causalment per Agustí, tot i que el text hermètic permet un matís narratiu-temporal. **Lira** argumenta que Agustí reconfigura el discurs hermètic segons la seva concepció providencial i cristocèntrica de la Història, i integra Hermes Trismegist a l'estructura profètica de la Història. En fer-ho, la profecia hermètica es subordina a la narrativa cristiana de la caiguda del paganisme i el triomf de la *Ciutat de Déu*. L'apropriació d'Hermes per part d'Agustí vacil·la: de vegades el reconeix com a testimoni (parcial) de la veritat divina, altres vegades el condemna com a instrument demoníac d'engany.

**Matheus Corassa da Silva** ofereix als lectors de *Mirabilia Journal* una anàlisi històrico-artística centrada en l'Antic Règim, amb especial èmfasi en la relació política monàrquica i la construcció d'espais d'*esplendor social*, en aquest cas, el programa decoratiu de la *Grande Galeria de Versailles* (1678-1684). El poder monàrquic no es va consolidar únicament a través de mitjans legals i doctrinals, sinó també a través de dispositius visuals i cerimonials que van convertir el cos del monarca en el nucli de la unitat política. L'art de Charles Le Brun (1619-1690) va tenir un paper decisiu en la transformació de la imatge reial en un instrument artístic per a la representació del poder. L'espai de la *Grande Galerie* va ser la culminació d'un sistema iconogràfic en què les representacions al·legòriques inicials van donar pas a la centralitat de la figura de Lluís XIV. La galeria es va convertir així en un



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*

*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*

*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*

*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026

ISSN 1676-5818

retrat del monarca, ja que integrava la Pintura, l'Arquitectura i la Decoració en una representació holística del cos del rei com a Estat mateix.

L'art de Nicolas-Antoine Taunay (1755-1830) i l'estil conegut com a *Pintura de Gènere* – estil que representava gent normal en situacions quotidianes, involucrada en activitats quotidianes– són analitzats per **Bàrbara Dantas** des de la perspectiva del punt àlgid artístic de l'Antic Règim, una mena de *cant del cigne estètic* de la noblesa francesa anterior a la Revolució Francesa. Aquesta perspectiva està molt en línia amb el tema del [volum 42 de \*Mirabilia Journal\*](#). Tots els períodes històrics que han experimentat transformacions temporals han tingut les seves expressions estètiques immortalitzades en la *Història de l'Art*, com analitza encertadament la professora **Dantas**, i el món anterior a les grans revolucions modernes, societats preindustrials, també va tenir les seves obres mestres visuals, fetes amb cura i dedicació!

**Rodrigo Jungmann de Castro** ([UFPE](#)) reexamina el que considera una suposada afinitat filosòfica entre Spinoza (1632-1677) i Marx (1818-1883), associació difosa en la teoria contemporània per autors com Louis Althusser (1918-1990), Antonio Negri (1933-2023) i Étienne Balibar (1942-). Contràriament a la lectura materialista dominant actualment –almenys en els cercles universitaris brasilers, on **Jungmann de Castro** actua de una manera ferma i incisiva– l'autor de Pernambuco argumenta que aquesta similitud entre els dos pensadors és, en gran mesura, purament retòrica (no l'aristotèlica, sinó la sofista, afegiria). La seva tesi, en essència, és que la *immanència* de Spinoza és ontològica (no històrica) i el seu materialisme exclou la dialèctica de la producció que defineix el pensament de Marx. Les antropologies dels dos autors també són contradictòries. Per a Spinoza, la servitud prové de les passions, sobretot de la ignorància; per a Marx, de l'alienació i l'explotació. En resum, el que els uneix no és un materialisme compartit, sinó un rebuig comú de la *transcendència*.

\*\*\*

El rescat –potser seria millor dir *record*– dels conceptes de *decadència* i *apogeu* que proposem com a tema per a aquest volum de [Mirabilia Journal](#), pot ser anàleg, *mutatis mutandis*, a les maneres més recents (més optimistes i sobretot realistes, és a dir, vertaderes) d'abordar el



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*  
*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*  
*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*  
*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026  
ISSN 1676-5818

període medieval en obres com les de [Charles Stephen Jaeger](#)<sup>16</sup>, [Seb Falk](#)<sup>17</sup> i [David M. Perry](#) i [Matthew Gabriele](#)<sup>18</sup> –és certament curiós observar que els medievalistes del nostre temps, primer els francesos i ara els de tradició anglosaxona– són sempre els grans renovadors de la historiografia mundial. Des del meu modest racó llatinoamericà, no puc evitar sentir-me orgullós de pertànyer a aquesta tradició acadèmica!

Potser aquesta és la raó, o una de les raons, per intentar sempre interpretar les coses des de la distància, lluny dels grans centres, d'una manera particular, de vegades anant en contra dels corrents més “revolucionaris” del món acadèmic, però sempre amb el desig de buscar la *veritat històrica*, alguna cosa difícil, de vegades amb la sensació d'alguna cosa inassolible, però quelcom que tenim el deure professional i moral de perseguir.

És amb aquest esperit, inquiet i renovat, alhora arrelat en la Tradició, que oferim al públic acadèmic el contingut del *Mirabilia Journal* 42 (2026/1). El seu tema, l'auge i la caiguda de la Tradició Occidental des de la Grècia clàssica fins al Rococó de l'Antic Règim, cronològicament ampli, temàticament restringit, és una revisitació. Però no pretén ser original: l'originalitat és cada cop més limitada, sobretot a causa del volum incommensurable de publicacions. En aquests temps estranys, alhora pedants, vacil·lants i ressentits<sup>19</sup>, insegurs i agressius, d'un historicisme sense límits<sup>20</sup>, més que mai, presumir d'originalitat sovint indica arrogància.

Per la meua part, com a organitzador d'aquest [42º volum de \*Mirabilia Journal\*](#), confesso que em plau estructurar-lo temàticament, ja que els articles ofereixen un ventall divers de perspectives interpretatives, totes complementàries. I, he de destacar, autors d'Espanya i

<sup>16</sup> JAEGER, C. Stephen. *A inveja dos anjos. As escolas catedrais e os ideais sociais na Europa Medieval (950-1200)*. Campinas, SP: Kírion, 2019.

<sup>17</sup> FALK, Seb. *La Luz de la Edad Media. La historia de la ciencia medieval*. Barcelona, Madrid: Ático de los Libros, 2025.

<sup>18</sup> PERRY, David M.; GABRIELE, Mathew. *A Idade da Luz. Uma nova História da Europa Medieval*. São Paulo: Kírion, 2026.

<sup>19</sup> PONDÉ, Luiz Felipe. *A Era do Ressentimento: uma agenda para o contemporâneo*. São Paulo: LeYa, 2014.

<sup>20</sup> COSTA, Ricardo da. “[A nobreza, fonte espiritual da Civilização](#)”. In: Julia BUTIÑÁ JIMÉNEZ; Ricardo da COSTA (orgs). *Mirabilia* 9 (2009). *Aristocracy and nobility in the Ancient and Medieval World*, p. 01-04.



Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 42 (2026/1)

*The rise and fall of Western tradition – from Classical Greece to the Rococo of the Ancien Régime*  
*L'auge i la caiguda de la tradició occidental: des de la Grècia clàssica fins al rococó de l'Antic Règim*  
*El ascenso y la caída de la tradición occidental: desde la Grecia clásica hasta el rococó del Antiguo Régimen*  
*Ascensão e queda da tradição ocidental – da Grécia Clássica ao Rococó do Antigo Regime*

Jan-Jun 2026  
ISSN 1676-5818

Brasil. Connectar dos entorns acadèmics tan geogràficament distants és un privilegi, especialment en aquest punt actual de la meua vida acadèmica, amb l'arribada de la vellesa, moment en què només aspiro a l'estudi i la *contemplació de la meditació* derivada dels clàssics. Fins i tot si no interrompo els meus estudis, perquè, com deia un poeta brasiler, l'obra d'un home és el seu honor, i sense el seu honor, els seus somnis moren.<sup>21</sup>

---

<sup>21</sup> Gonzaguinha (1945-1991), en la seva canció "[Um Homem Também Chora \(Guerreiro Menino\)](#)", interpretat en 1983 pel cantant i compositor Fagner (1949-).